

Diac. Lect. Dr. CĂTĂLIN VATAMANU

**UN CĂLUGĂR PUTNEAN
MITROPOLIT AL TRANSILVANIEI.
SFÂNTUL IERARH ȘI MĂRTURISITOR
ILIE IOREST**

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2014

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	7
INTRODUCERE	11
I. SITUAȚIA POLITICĂ ȘI BISERICESCĂ	
DIN TRANSILVANIA, ÎNAINTE DE 1640	18
1. Biserica Ortodoxă din Transilvania în fața prigoanei catolice și calvine	18
2. Situația politico-bisericască existentă în Transilvania în timpul principelui Gheorghe Rakoczy. Mitropolitul Ghenadie	31
II. ILIE IOREST - CĂLUGĂR AL PUTNEI ȘI MITROPOLIT AL TRANSILVANIEI	40
1. Evenimentele premergătoare înscăunării sale	40
a. Contextul alegerii Mitropolitului Ilie Iorest	40
b. Cine era Ilie Iorest?	50
c. Hirotonia ierarhului Ilie Iorest la Târgoviște	56
d. Condițiile înscăunării sale	62
2. Activitatea culturală în timpul Mitropolitului Iorest	73
a. Activitatea tipografică	73
b. Alte aspecte ale vieții culturale din Transilvania	87
c. Atitudinea Bisericii din Moldova și a celei din Țara Românească în combaterea calvinismului	90
3. Activitatea misionar-pastorală și sacerdotală a Mitropolitului Iorest	96
a. Jurisdicția. Vizitele sale canonice	96
b. Mitropolitul Ilie Iorest, preocupat de situația clerului transilvănean	107
c. Activitatea sacerdotală a Mitropolitului Iorest	113
III. ÎNLĂTURAREA DIN SCAUN A MITROPOLITULUI ILIE IOREST	115
1. Motivele religioase și politice	115
2. Condamnarea mitropolitului	120
3. Întoarcerea în Moldova	130

IV. CĂLĂTORIA ÎN RUSIA	133
V. ULTIMA PARTE A VIETII SALE	145
VI. CANONIZAREA IERARHULUI TRANSILVĂNEAN	
ILIE IOREST, MĂRTURISITOR AL ORTODOXIEI	149
1. Festivitățile canonizării din 1955	149
2. Slăvirea Sfântului Ierarh și Mărturisitor Ilie Iorest	
 în cultul ortodox	156
CONCLUZII	160
BIBLIOGRAFIE	163

Cuvânt înainte

Lucrarea de față, *Un călugăr putnean mitropolit al Transilvaniei. Sfântul Ierarh și Mărturisitor Ilie Iorest*, constituie proiectul de licență susținut de Diac. lect. dr. Cătălin Vatamanu, în vederea obținerii titlului științific de licențiat în Teologie, în 2001. Ea a fost dedicată uneia dintre cele mai mari personalități pe care Hristos Domnul, Marele Arhiereu, le-a dăruit Bisericii Sale din Transilvania, într-o vreme de mari încercări pentru aceasta: Sfântul Ilie Iorest.

Autorul, în lucrarea elaborată în șase capitole, enumeră mai întâi, cum este firesc, istoricii (și lucrările lor) care au fost preocupați de acest subiect (Samuil Micu, Petru Maior, dr. Augustin Bunea, Nicolae Iorga, T.V. Păcățian, Ioan Lupăș, Silviu Dragomir, Ștefan Meteș, Radu Iacob, Ștefan Lupșa, Melchisedec Ștefănescu, Gheorghe I. Moiescu, Sextil Pușcariu, Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu ș.a.), făcând, în „Introducere”, o foarte sumară și extrem de necesară caracterizare a lucrărilor semnate de domniile lor. După ce își exprimă speranța că „această carte împlinește vocația unei redescoperiri a dimensiunii teologice a istoriei noastre”, autorul tratează despre situația politică și bisericească din Transilvania înainte de 1640, anul în care Providența Divină l-a rânduit pe scaunul Mitropoliei Ardealului pe cel care, apărând cu dăruire și fidelitate dreapta credință, va intra în calendarul creștin ortodox român la prima canonizare de sfinți români (1950/1955).

În acest prim capitol este prezentată atât situația politică, cât mai cu seamă cea religioasă din Transilvania, accentul principal fiind pus pe campania prozelitistă calvină, concretizată prin trei acțiuni (numirea unui superintendent calvin din rândul ortodocșilor, convocarea de sinoade calvine și tipărirea de cărți cu un conținut calvin), urmărindu-se, în principal, „reformarea” cultului ortodox. Și tocmai nerespectarea măsurilor de „reformare” a cultului a dus, în final, la scoaterea din scaun a Mitropolitului Ilie Iorest.

Cel de-al doilea capitol, cel mai bogat, se referă la viața celui care va deveni mitropolitul Transilvaniei, la contextul alegerii și la condițiile înscăunării sale, după cum și la activitatea complexă pe care a desfășurat-o în calitate de păstor al Bisericii de aici (activitate cultural-tipografică, misionar-pastorală și sacerdotală). Născut în „partea țării ungurești”, în jurul anului 1600, a trecut munții în Moldova, ca mulți alți ardeleni, intrând în monahism la Mănăstirea Putna, anii de ședere aici fiind „ani de urcuș duhovnicesc”, devenind „un călugăr bine-credincios și întru toate credincios”. La recomandarea evlaviosului domn al Moldovei, Vasile Lupu, cuviosul Ilie Iorest a fost chemat la misiunea de arhipăstor al Bisericii din Transilvania, impunându-i-se douăzeci și patru de condiții, redactate de superintendentul calvin Ștefan Geleji. Deținând o temeinică pregătire teologică și având o însemnată experiență cărturărească de copist, caligraf și miniaturist dobândite la Mănăstirea Putna, cu responsabilitate pentru apărarea Ortodoxiei, Mitropolitul Ilie Iorest s-a opus, în ciuda condițiilor 5 și 6, tipăririi cărților de rugăciune și de cântări calvine, acesta fiind unul dintre motivele fundamentale care vor duce la înlăturarea lui de pe scaunul mitropolitan. Chiar dacă nu se cunosc date precise referitoare la activitatea sa culturală, Mitropolitul Ilie Iorest s-a dovedit a fi un „apologet al românismului și Ortodoxiei”, fiind un „lucrător la biruința limbii și a culturii românești în secolul al XVII-lea”. În contextul dificil în care a păstorit, Mitropolitul Iorest a apelat însă la cea mai practică și eficientă metodă de întărire în credință a păstoriților: vizitele canonice.

Al treilea capitol abordează motivele religioase și politice care au dus la înlăturarea din scaun și la condamnarea sa, precum și la întoarcerea în Moldova, la Putna, mănăstirea lui de metanie. Mai întâi, autorul menționează numeroasele vizite pastorale, „făcute cu multă iubire părintească, dar și cu jertfă trupească”, insistența pe „necesitatea statorniciei în credință” și pe „obligația menținerii conștiinței românești, ca mijloc de luptă împotriva maghiarizării forțate”, după cum și hirotonirea de preoți „în fiecare sat prin care a trecut, mulți dintre ei aleși dintre iobagii care aveau curată această conștiință de neam și de credință” ș.a. Apoi, Diac. Lect. Dr. Cătălin Vatamanu include încercarea domnului moldovean Vasile Lupu de a cuceri Transilvania. Această intenție și-a exprimat-o Vasile Lupu în scrisoarea pe care a trimis-o sultanului după expediția de la Azov, scrisoare care a fost interceptată de poloni, o copie a ei ajungând în mâinele lui Gheorghe Rakoczy, principele calvin al

Transilvaniei. Întrucât Vasile Lupu era cel care-l recomandase pe Ilie Iorest pe scaunul de mitropolit al Transilvaniei, iar acesta, prin nerespectarea condițiilor impuse la alegerea sa în scaun, precum și prin acțiunile menționate mai sus, a întărit cu grijă Ortodoxia, acum sosise momentul potrivit pentru Gheorghe Rakoczy de a-l îndepărta din scaun pe Mitropolitul Ilie Iorest. Între motivele pentru care a fost condamnat, canonicul Augustin Bunea, recunoscut pentru atitudinea sa anti-ortodoxă, numește „apostazia” și imoralitatea: „nu-și împlinea datorințele de păstor evlavios și de episcop înțelept, ci (...) se arăta în casă și afară ca cel mai desfrânat om”.

Antepenultimul capitol, al IV-lea, ne prezintă călătoria sa în Rusia. Pe de o parte, Mănăstirea Putna avea „intense legături cu Biserica Rusă, ea însăși fiind ctitorită cu sprijinul cneazului Dimitrie Ivanovici”, la Mănăstirea Putna pomenindu-se, după afirmația Mitropolitului Varlaam, „marii cleji ai Moscovei și a toată Rusia”, iar, pe de altă parte, „relațiile politice și religioase dintre autoritățile celor două țări, Moldova și Rusia, erau foarte strânse în vremea lui Vasile Lupu”. Beneficiind de pașaportul dat de domnitorul Vasile Lupu și de scrisoarea de recomandare semnată de Mitropolitul Varlaam, proin-mitropolitul Ilie Iorest a întreprins o anevoioasă călătorie la Moscova, autorul descriind, cu amănunte chiar, momentele mai importante ale acesteia, apogeul ei constituindu-l audiența la Țarul Alexei Mihailovici Romanov (1645-1676). Cu ajutorul primit aici, Mitropolitul Iorest și-a răscumpărat cei douăzeci și patru de chezași, după care s-a întors în Moldova, stabilindu-se la Mănăstirea Putna, unde și-a petrecut „ultima parte a vieții sale”, acest aspect constituind subiectul celui de-al V-lea capitol (penultimul) al lucrării de față. Autorul ia în discuție și ipoteza potrivit căreia Ilie Iorest a fost, între anii 1656-1657, episcop de Huși, iar după alții chiar și episcop de Rădăuți. Din păcate, așa cum susține autorul, „vreme de douăzeci și unu de ani nu avem nici o știre despre marele mitropolit al Transilvaniei”, decât însemnarea făcută pe *Mineiul* pe luna ianuarie (datând din secolele XV-XVI), păstrat în manuscris, în limba slavonă, la Mănăstirea Putna: „(...) ca să se știe când a murit vlădica Iorest, în anul 7186 (1678)”.

Ultimul capitol aduce în atenția cititorului „canonizarea ierarhului transilvănean Ilie Iorest, mărturisitor al Ortodoxiei”, începând cu ședința Sfântului Sinod din 28 februarie 1950 și terminând cu festivitățile religioase de proclamare a canonizării sale, inclusiv „slăvirea Sfântului Ierarh și Mărturisitor Ilie Iorest în cultul ortodox”.

După concluziile firești, autorul indică referințele bibliografice utilizate, bogate și valoroase, ceea ce a făcut ca, mai presus de toate, calitatea lucrării să fie una de înaltă ținută științifică.

Felicitându-l pe autor pentru elaborarea lucrării de față, manifestându-ne speranța că ea va contribui la mai buna înțelegere a Istoriei Bisericii noastre și mai cu seamă la o mai mare conștientizare a ce înseamnă a fi ortodox într-un context pluriconfesional, și nu numai, o recomand pentru a „vedea lumina tiparului”.

Pr. Prof. Dr. Ion VICOVAN

Introducere

Transilvania, pământ românesc dintotdeauna, a fost și este spațiul de întâlnire a latinității și ortodoxiei noastre. „Țara de dincolo de păduri”, așa cum o numeau cei mai vechi cronicari, nu a fost niciodată separată de ținuturile din exteriorul arcului carpatic, mărturisitoare a românității, factorul de legătură dintre acestea fiind tocmai puternica identitate națională și mărturisirea aceleiași credințe ortodoxe. Se poate afirma, fără a greși, că poporul român a avut o istorie singulară. Transilvania a rămas de-a lungul veacurilor spațiul spiritualității ortodoxe autentice, cadrul model de viață creștină. Această spiritualitate, poate unică în Răsăritul Europei, s-a datorat structurii ontologice a transilvăneanului și concepției sale despre lume, despre rolul său în societate.

Românii nu au fost un popor de nobili, de aristocrați; cu atât mai puțin transilvănenii, cunoscut fiind faptul că mai bine de trei pătrimi dintre ei erau, în epoca medievală, iobagi. Caracteristicile lor distinctive erau ușor observabile: de la aspectul exterior (vestimentație specifică zonei, limbaj, arhitectura locuințelor ș.a.) și până la structura lor interioară (credința ortodoxă străbună, autentică, nealterată, necontaminată de alte confesiuni creștine), totul se constituie, parcă, într-o lume aparte, care a generat o spiritualitate particulară. Identitatea națională¹ (de fapt identitate român-ortodoxă) „a devenit cu atât mai adevărată, cu cât, în lipsa unui cler mai înalt sau a unui cler mai cultivat, Ortodoxia a coborât, s-a adâncit în masă, s-a confundat cu credințele, cu obiceiurile, cu riturile sale, a intrat în componența spiritului său. S-a confundat cu etnicul românesc,

¹ Nicăieri nu este indicată mai corect și mai frumos această unitate a elementului etnic autohton, precum și continuitatea lui pe teritoriul vechii Dacii, ca la marele cărturar Grigore Ureche, care, în *Letopisețul Țării Moldovei*, scria: „Rumânii, câți se află lăcuitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramuroșu, de la un loc sântu cu moldovenii și toți de la Râm se trag” (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția a doua, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1988, pp. 133-135).

devenind lege românească. „Român” și „lege românească” sunt cele două noțiuni care întrețin, accentuează o conștiință românească, o conștiință de neam românesc, distinctivă de celelalte legi străine, de celelalte popoare, de altă lege, atașată, în schimb, la marele tot al poporului propriu”².

Caracterizată printr-un puternic echilibru interior, spiritualitatea transilvană se deosebește de celelalte modele ortodoxe prin răspunsul ferm la multitudinea acțiunilor prozelite eterodoxe, în contextul istoric al unei aprige exploatare socio-economice. Este remarcabilă, astfel, tăria de caracter a românilor transilvăneni, pentru care trădarea credinței ortodoxe însemna pierderea propriei mântuirii, pierderea sufletului. De aici rezultă o altă caracteristică a spiritualității transilvane, și anume aceea că ea nu este o spiritualitate amortită, pasivă, blocată într-un spațiu mistic, contemplativ, dogmatic, coercitiv, ci, dimpotrivă, este una dinamică, practică, plină de viață. Ea nu se reduce la expresii dogmatice inaccesibile omului de rând, la o morală decalogică („să nu...”), la o viață liturgică proprie doar clerului. Această spiritualitate transilvană este una a faptei, este îndreptată spre omul de rând și caută să-i satisfacă dorințele de ordin religios, ținând cont, desigur, de cadrul social în care se manifestă. La ea participă întreaga comunitate – clerici, călugări și chiar simpli credincioși – pentru că este o spiritualitate unitară și aceeași pentru toți. Mircea Eliade, impresionat de complexitatea spiritului transilvănean, scrie: „Mărturisesc din capul locului că am o nesfârșită admirație pentru transilvăneni. (...) Îi admir mai ales pentru adâncimea vieții lor morale, pentru demnitatea lor românească, pentru bărbăția lor dârză și dreaptă. (...) Există în Transilvania o extraordinară cantitate de energie (...), sunt acolo oameni care au în sângele lor secole de prigonire și primejdie: oameni care sunt obișnuiți din moși strămoși să spună adevărul cu orice risc, oameni a căror viață are un singur sens: lupta!”³.

Consecința acestui spirit dinamic o constituie mulțimea ierarhilor, dar și a oamenilor de rând care și-au apărut credința cu

² D. Prodan, *Răscoala lui Horia*, vol. I, București, 1979, p. 58, *apud Contribuții transilvănene la teologia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Ardealului, Sibiu, 1988, p. 40.

³ Mircea Eliade, *Elogiu Transilvaniei*, în „Vremea”, anul IX (1936), nr. 465, din 29 nov., p. 2, *apud* Mircea Handoca, *Mircea Eliade despre Transilvania*, în revista „Steaua”, anul 1981, nr. 4, p. 14.

prețul renunțării la obiectivele personale egoiste și chiar cu prețul martiriului. Ei sunt „martori” vii ai Învierii lui Hristos, iar mărturia lor prin faptă și cuvânt este și va rămâne model peste veacuri.

Dacă în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea Bisericele Ortodoxe din Moldova și Țara Românească trăiau cele mai semnificative epoci de înflorire culturală, Biserica Ortodoxă din Transilvania a avut de înfruntat piedicile calvine și catolice, ierarhii ei fiind nevoiți să trăiască, alături de laicii credincioși, ca români în propria țară, dar sub autoritate străină. Numele tuturor celor care au suferit pentru Hristos sunt scrise în Împărăția cerurilor, dar unele dintre ele se păstrează aici, pe pământ, scrise cu slove vechi, ca dovadă a continuității credinței noastre ortodoxe pe acest tărâm transilvan, a conștiinței identității religioase, de neam și de aspirații.

Cu siguranță, dacă ar trebui caracterizat secolul al XVII-lea în Biserica Ortodoxă din Transilvania prin nume de ierarhi, dintr-o astfel de prezentare nu ar putea lipsi numele celor doi mari mărturisitori și sfinți: Ilie Iorest și Sava Brancovici.

Sfântul Ierarh și mărturisitor Ilie Iorest, subiect al acestei cărți, a fost cel ales să conducă Biserica Ortodoxă din Transilvania și să o apere de uneltirile calvinilor timp de aproximativ trei ani. Deși păstorirea lui a fost de scurtă durată, faptele lui deosebite au făcut ca el să fie canonizat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în 1950-1955, ca sfânt mărturisitor al Ortodoxiei.

Dacă ne referim la teritoriul transilvan, putem spune că lipsa surselor de informare e o caracteristică aproape generală și aceasta pentru că „istoria Ardealului e de la început o istorie de țărani. (...) O istorie de sate și preoți e istoria Ardealului românesc”⁴. Istoria acestei provincii nu este una elaborată științific, ci una simplă, cu caracter popular, determinată de viața modestă a celor care au făurit-o, istorie ce nu fost scrisă în amănunt, ci păstrată în tradiția românilor, nu pe lespezi de piatră, ci în suflete și în conștiințe mereu treze. Robia politică îndelungată nu le-a dat posibilitatea strămoșilor noștri să fixeze în momente scrise partea de luptă și de frământări care ar fi meritat să fie înveșnicită. De aceea, nu este de mirare că un ierarh atât de important al Transilvaniei, precum Ilie Iorest, a fost trecut cu vederea de criticii istorici și nici faptul că activitatea sa pastorală a fost cercetată doar ocazional. Acestea se

⁴Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, Tipografia Göbl, București, 1902, p. 8.

ale lui Augustin Bunea⁹ conțin opinii personale, multe cu greșeli de ordin istoric, neștiințifice, majoritatea infirmate de cercetările ulterioare, speculații care au indus în eroare mulți istoriografi tentați să-i împărtășească ideile.

În această „capcană” a căzut și marele istoric Nicolae Iorga (1871-1940), care, rămânând în parte fidel ideilor lui A. Bunea, tinde să-l eticheteze pe mitropolitul Iorest ca apostat. În 1902 apare lucrarea *Sate și preoți din Ardeal*¹⁰, în care Nicolae Iorga reușește să cuprindă, în linii mari, întreaga activitate a mitropolitului, însă cu unele îndoieli și neclarități de biografie. Următoarele lucrări ale sale¹¹ au venit cu noi informații, care ne descoperă spiritul enciclopedic al lui Iorga.

În 1904, ideile calomnioase ale lui Augustin Bunea la adresa Mitropolitului Ilie Iorest găsesc un potrivnic redutabil în persoana cunoscutului ziarist Teodor V. Păcățian (1852-1941). Acesta, vorbind despre păstoririle celor doi mari ierarhi transilvăneni, Ilie Iorest și Sava Brancovici, afirmă că ei „și-au păstorit bine și cu credință Biserica, apărând-o cu energie, în contra atacurilor grele ce se îndreptau pe vremea lor în contra ei”. „Fiindcă nu s-au plecat” aceluia care nu tolerau „să se ducă la bine Biserica Română și la fericire neamul românesc”, „jertfă au trebuit să cadă amândoi”¹². Desigur

⁹ A se vedea: Idem, *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*, Editura Arhidiecezană, Blaj, 1904; Idem, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1906; Idem, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1902.

¹⁰ Vezi nota 4.

¹¹ A se vedea: N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția întâi, Vălenii de Munte, 1909, și ediția a doua, București, 1929-1932, Editura Ministerului Cultelor, Tipografia „Neamul Românesc”; Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Tipografia Casa Școalelor, București, 1915; Idem, *Documente românești din arhivele Bistriței*, Editura Socecu & Co București, 1899-1900; Idem, *Istoria românilor*, vol. VI, Vălenii de Munte, 1937-1938; Idem, *Istoria literaturii românești*, ediția a doua, vol. I, Editura Librăriei Pavel Suru, București, 1925; Idem, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, Editura Socec, București, 1904; Idem, *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*, extras din *Analele Academiei Române*, tom 27, Mem. Secț. Ist., Tipografia Göbl București, 1904.

¹² Teodor V. Păcățian, *Istoriografi vechi, istoriografi noi. Studiu critic în chestia vechii metropolii ortodoxe române*, Sibiu, 1904, p. 143, apud Dr. Augustin Bunea, *Ierarhia românilor*, p. 242.

I. Situația politică și bisericească din Transilvania înainte de 1640

1. Biserica Ortodoxă din Transilvania în fața prigoanei catolice și calvine

Biserica Ortodoxă din Transilvania a cunoscut trei mari etape de prigoană: două cauzate de prozelitismul catolic (secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea și între sfârșitul sec. XVII-lea și începutul secolului XX) și una caracterizată de acțiunea prozelitistă calvină (a doua jumătate a secolului al XVI-lea și sfârșitul secolului al XVII-lea).

Cucerirea Transilvaniei de către unguri nu a dus automat la impunerea unei noi administrații. Abia spre sfârșitul secolului al XI-lea se observă o dominație maghiară în Transilvania. În secolul al XII-lea, ungurii au ocupat Mureșul și Târnavele, iar în secolul al XIII-lea au trecut în S-E Transilvaniei²⁰. Documentele vremii atestă faptul că, la venirea lor în Transilvania, românii aveau o administrație bisericească organizată, în fruntea căreia se găseau mai mulți episcopi²¹.

²⁰ C. Daicoviciu și N. Constantinescu, *Brève histoire de la Transylvanie*, Bucharest, 1965, pp. 87-88, *apud* N. Adrian Popescu, *Statornicia poporului român din Transilvania în legea străbună*, în „BOR”, anul LXXXVI (1968), nr. 9-10, p. 1079.

²¹ În scrisoarea papei Grigorie IX al Ungariei se arată: „(...) în Episcopia cumanilor se află niște popoare care se numesc valahi (walati), care, deși se socotesc creștini, totuși, având rituri și obiceiuri diferite, săvârșesc fapte potrivnice acestui nume. Căci, nesocotind Biserica Romană, nu primesc tainele bisericești de la venerabilul nostru frate, episcopul cumanilor, care e în fruntea diecezei de acolo, ci de la oarecari falși (pseudo) episcopi, care țin de ritul grecilor (= ortodox, n.n.). Și unii din regatul Ungariei, atât unguri, cât și teutoni, și alți drept-credincioși, locuind printre ei, trec la credința lor, și, făcându-se una cu acei valahi, primesc zisele taine de la ei, nesocotindu-l pe acesta (episcopul cumanilor, n.n.), spre marea indignare a credincioșilor și spre nu mai puțină scădere a credinței creștine” (Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, Editura IBMBOR, București, 1991, p. 243).

Desigur, Ortodoxia transilvană reprezenta atunci o piedică în fața expansiunii catolice. Această piedică trebuia înlăturată cu multă abilitate. Pentru că regii Ungariei favorizau răspândirea catolicismului – căruia îi datorau civilizația statului lor și buna așezare politică în rândul statelor europene de sorginte latină – populației transilvănene i s-a impus modul de viață apusean. Acesta însemna o dublă influență: atât în administrația politică a provinciei, cât și în problemele bisericesti. Dominația, la început destul de tolerantă, avea să devină una neîndurătoare, agresivă: cultul ortodox va fi socotit „schismatic”, nobilii și oamenii de rând sunt constrânși de administrația maghiară să treacă la catolicism²². Cu toate acestea, mare parte dintre transilvăneni, în special dintre țărani, și-au apărut cu fermitate legea lor strămoșească, atitudine ce l-a făcut pe un misionar catolic, în 1456, să exclame: „Românii mai bucuroși s-ar în foc decât să fie botezați în Biserica Romană!”²³.

²²Sinodul de la Buda, din 1279, hotărăște: „Acestora (schismaticilor) nu le este iertat a ține cult dumnezeiesc, a zidi capele sau alte case sfințite, nici credincioșilor nu le este iertat a lua parte la un astfel de cult dumnezeiesc sau a intra în astfel de capele. În caz de lipsă, să se aplice în contra acestor preoți puterea brahială” (Cf. N. Dobrescu, *Întemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri în Principatele române*, București, 1906, p. 53, apud Adrian N. Popescu, *op. cit.*, p. 1080). În același an, papa Nicolae al IV-lea obligă prin jurământ pe regele Ladislau Cumanul să-i prindă pe eretici (ortodocși) și să-i alunge din Ungaria și din țările supuse lui. Pe 25 iulie 1366, regele Ludovic cel Mare poruncește nobilimii și dregătorilor din ținutul Carașului (Banat) să-i prindă pe toți preoții schismatici, „cu femeile și copiii lor”, și să-i ducă înaintea contelui Benedict Heem pentru a fi scoși din țară. Prin alt ordin, dispune ca, „în districtul Caransebeșului, numai nobilul și cneazul de lege latină să poată avea proprietate imobilă”. În 1428, Sigismund adăuga: „În districtul Sebeșului nimeni nu poate poseda, ține și stăpâni nici o proprietate, nici un drept nobiliar, nici un drept de cneaz, numai dacă va fi adevărat catolic și va urma acea credință pe care o crede și mărturisește Biserica Romană. Sunt despuiți de averi toți nobilii și cnejii care țin pe moșiile lor preoți ortodocși, care duc poporul în rătăcire. Preoților români să li se confişte proprietatea și să fie expulzați din țară. Căsătoria între ortodocși și cei de lege latină este oprită să se încheie până ce ortodoxul nu se botează de preotul apusean. Nobilii, cnejii și țărani își vor pierde proprietățile în cazul în care nu-și vor boteza copiii în legea apuseană. Să li se confişte proprietatea preoților ortodocși care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă” (Cf. Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria până la 1566*, Editura Autor, Cernăuți, 1929, pp. 98-99).

²³C. Daicoviciu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 89.

Deși Transilvania se afla sub stăpânire maghiară, spiritul românesc de aici a fost totdeauna viu, lucrător, alimentat nu doar de statornicia ardelenilor în credința strămoșească ortodoxă, ci și de relațiile strânse cu frații de peste Carpați. Legăturile de suflet dintre cele trei principate române au fost indestructibile, în ciuda granițelor ce căutau, aparent, să-i despartă fizic. De fapt, Transilvania nu a fost nici o clipă separată de celelalte provincii românești, credința ortodoxă statornică de aici fiind liantul conștiinței naționale și religioase de peste Carpați. De aceea, propaganda maghiarocatică s-a dovedit neputincioasă în fața rezistenței național-ortodoxe a transilvănenilor.

Secolul al XVI-lea aduce în istoria Transilvaniei noi schimbări, atât din punct de vedere politic, cât și bisericesc. Înfrângerea armatei ungare de către turci, în urma luptei de la Mohacs (29 aug. 1526), a făcut ca tronul Transilvaniei să fie ocupat, trei ani mai târziu, de Ioan Zapolya, care încheiase, în prealabil, un tratat de supunere față de sultanul turc Soliman²⁴. Pe 29 august 1541, Soliman ocupă Buda, iar Transilvania este transformată în pașalâc turcesc pentru aproximativ o sută cincizeci de ani. Ungaria rămâne sub stăpânire habsburgică, însă Transilvania, Banatul și Partium²⁵ devin un principat autonom, unitar, sub suveranitate otomană. Principe al Transilvaniei este numit Ioan Sigismund (fiul lui Ioan Zapolya), minor, sub regența mamei sale, Isabella.

După ce, vreme de șapte decenii, Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei a avut sediul la Feleac, din cauza schimbărilor politice suferite, sediul Mitropoliei a fost mutat în alte localități. În 1543, anul decisiv pentru politica religioasă din Transilvania secolelor XVI-XVII, Dieta întrunită la Turda proclamă principiu libertății religioase. Se dădea astfel celorlalte confesiuni creștine, recent apărute în urma Reformei apusene, posibilitatea manifestării din punct de vedere juridic.

²⁴ Printr-un alt tratat (pe 24 februarie 1538), Ioan Zapolya îi promitea lui Ferdinand de Habsburg tronul Transilvaniei după moartea sa. Acest tratat trebuia să intre automat în vigoare în iulie 1540, când, odată cu moartea principelui Ioan, Transilvania trebuia să intre în granițele habsburgilor. Imperiul Otoman nu putea rămâne impasibil la o asemenea provocare.

²⁵ Partium era format din comitatele Sătmar, Crasna, Soloncul de Mijloc și din Afară, Bihorul, Zarandul și, uneori, Maramureșul.